

Funkcionalno degradirana območja in njihovo vključevanje v pouk

Prof. dr. Tatjana Kikec

tatjana.kikec@gmail.com

Tabor Društva učiteljev geografije Slovenije
Velenje, 12.–13. oktober 2018

Vsebina predstavitve

- Obravnavan problem
- Definicija funkcionalno degradiranega območja (FDO)
- Primeri FDO po tipih
- Značilnosti FDO Savinjske statistične regije
- Značilnosti FDO Mestne občine Velenje
- Reševanje problematike FDO
- Vključevanje problematike FDO v izobraževalni proces

Prostor – neobnovljivi naravni vir

Trajnostni razvoj

- »Zadovoljiti trenutne potrebe, ne da bi pri tem ogrožali zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij.« (Svetovna komisija za okolje in razvoj (Brundtlandina komisija; Our Common Future, Oxford University Press 1987, stran 43)
- „Trajnostni razvoj pomeni, da namesto omejenih naravnih dobrin izkoriščamo neomejene zmogljivosti našega razuma.“ (Finski premier Juha Sipilä)
- Trajnostni razvoj zagotavlja gospodarski in družbeni razvoj ob hkratnem varovanju okolja (trije stebri).

Trajnostni razvoj – trajnostno upravljanje s prostorom!

Cilj: racionalna, trajnostna raba prostora.

Prostor brez funkcije oz. območje, kjer je izvajanje dejavnosti omejeno:

- Kje se nahaja?
- Kakšen je njegov obseg?
- Kakšne so njegove značilnosti?

Funkcionalno degradirano območje (FDO)?

Je nezadostno izkoriščeno ali zapuščeno območje z vidnim vplivom predhodne rabe in zmanjšano uporabno vrednostjo.

Območje ni v funkciji - funkcijsko degradiran prostor.

Prostor je razvrednoten.

FDO lahko predstavlja potencial za razvoj.

Kaj lahko naredimo s FDO?

- Prenova in reaktivacija.
- Povrnitev v stanje pred izvajanjem dejavnosti.

Leta 2017 **vzpostavitev evidence FDO** v Sloveniji.

- Javno dostopna: <http://crp.gis.si/> (brez prijave).
- Omogoča spremljanje pojava FDO v prostoru.
- **Doprinos k poznavanju domačega okolja - ozaveščanje problematike v okolju... vključevanje v izobraževalni proces.**

Kriteriji za določitev FDO v prostoru

Osnovni kriteriji za opredelitev FDO

- Opuščenost - funkcionalna degradacija
- Kriterij zajema – minimalna velikost območja

Dopolnilni kriteriji za opis razmer

- Fizična degradacija
- Socialna degradacija
- Okoljska degradacija

Posebni kriterij – za določene tipe

- Čas opuščenosti (FDO prehodne rabe)

Zaraščanje pokrajine je naravni proces. Ni degradacija.

Popis in vzpostavljena evidenca FDO so bili opravljeni v okviru projekta Ciljnega raziskovalnega programa **„Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij, izvedba pilotnega popisa in vzpostavitev ažurnega registra“** (Št. V6-1510, naročnik Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo).

Opredelitev tipov FDO

- 9 glavnih tipov FDO.
- 5 tipov ima podtipe.
- Skupaj 19 tipov/podtipov.

FDO kmetijske dejavnosti

FDO storitvenih dejavnosti

FDO turistične, športnorekreacijske in športne dejavnosti

FDO industrijskih in obrtnih dejavnosti

FDO obrambe, zaščite in reševanja

FDO pridobivanja mineralnih surovin

FDO infrastrukture

FDO prehodne rabe

FDO za bivanje

FDO kmetijske dejavnosti

Vrtnarija Medlog (Medlog, MO Celje)

Žovnek (Podvrh, Braslovče)

Kmetijstvo Šempeter (Šempeter, Žalec)

FDO storitvenih dejavnosti

Nakupovalni center Velenje (MO Velenje)

Staro mestno jedro Velenja

FDO turistične, športnorekreacijske in športne dejavnosti

Apart hotel Natura (Lačja vas, Nazarje)

Zdraviliški dom (Dobrna)

Petriček (Lisce, MO Celje)

FDO industrijskih in obrtnih dejavnosti

Stara elektrarna (Velenje)

Tovarna usnja Šoštanj in Železnina Šoštanj

FDO obrambe, zaščite in reševanja

Karavla v Ceršaku (Šentilj)

Območje nekdanje vojašnice (Mestni vrh, Ptuj)

FDO pridobivanja mineralnih surovin

Kamno lom Selo (Velenje)

Kamno lom Jevšenak (Stranice, Zreče)

Ingradov kamno lom (Frankolovo, Vojnik)

FDO infrastruktura

FDO prehodne rabe

Rakov gozd (Velenje)

Večstanovanjski objekti Sončni vrtovi (Brode, Vransko)

Načrtovana gradnja blokov (Polzela)

FDO za bivanje

Graščina Gorica (Velenje)

Večstanovanjska zazidava Selo (Velenje)

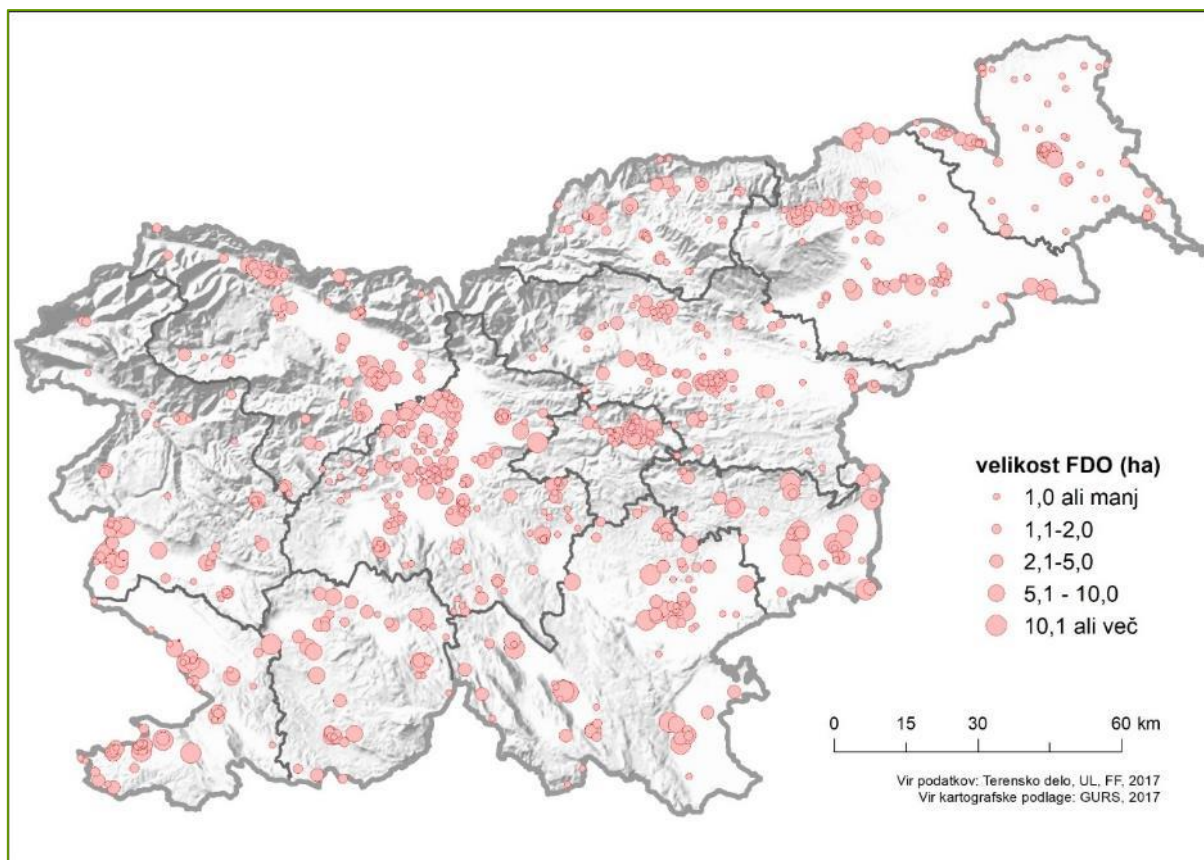
Samski dom Vegrad (Velenje)

Grad Turn (Velenje)

Razmere v Sloveniji

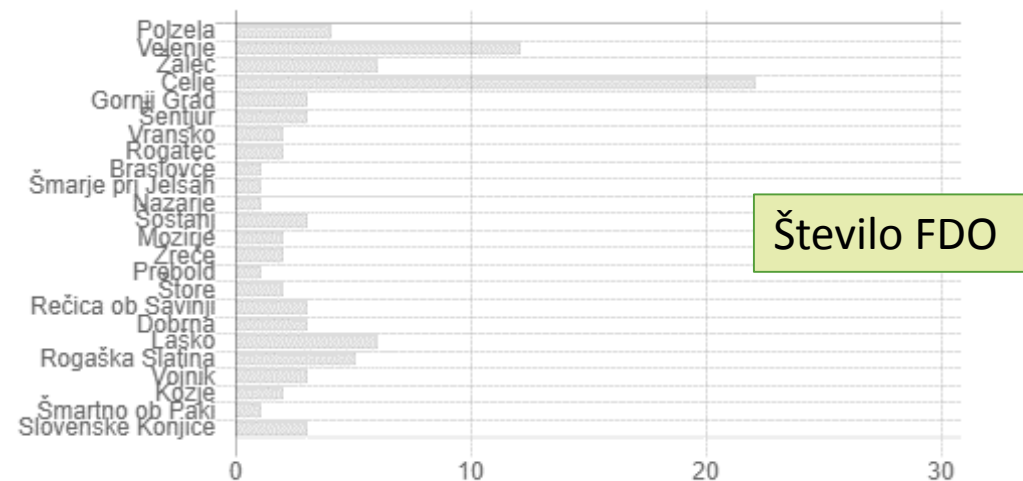
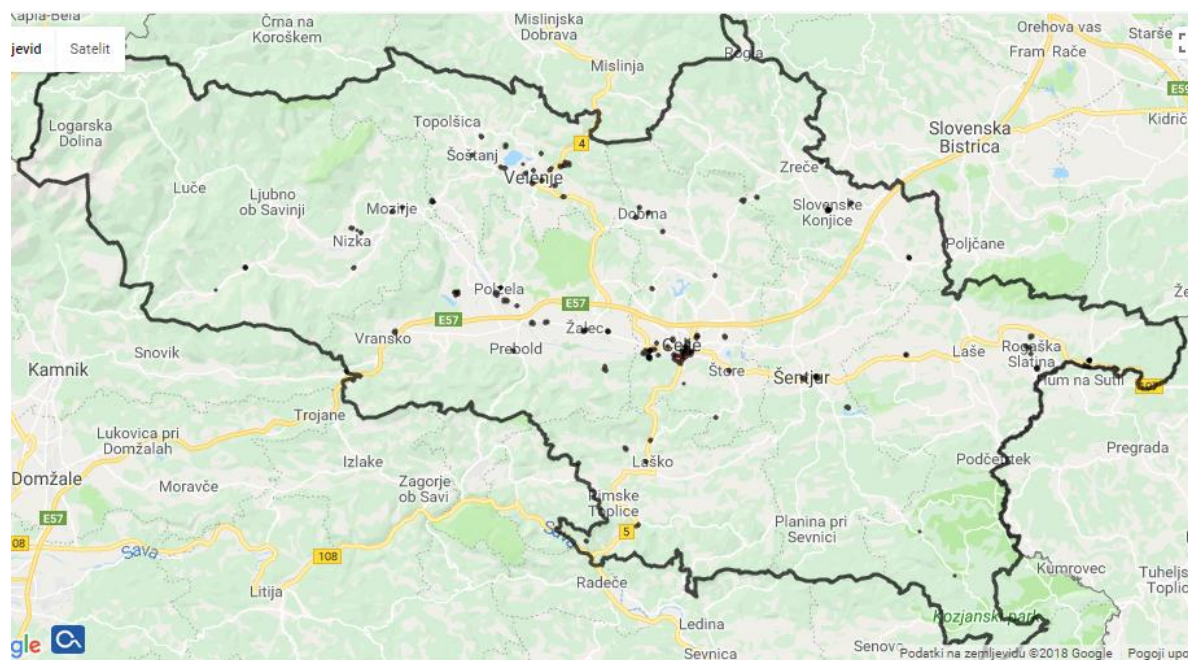
Popisanih 1081 območij na skupni površini 3423 ha.

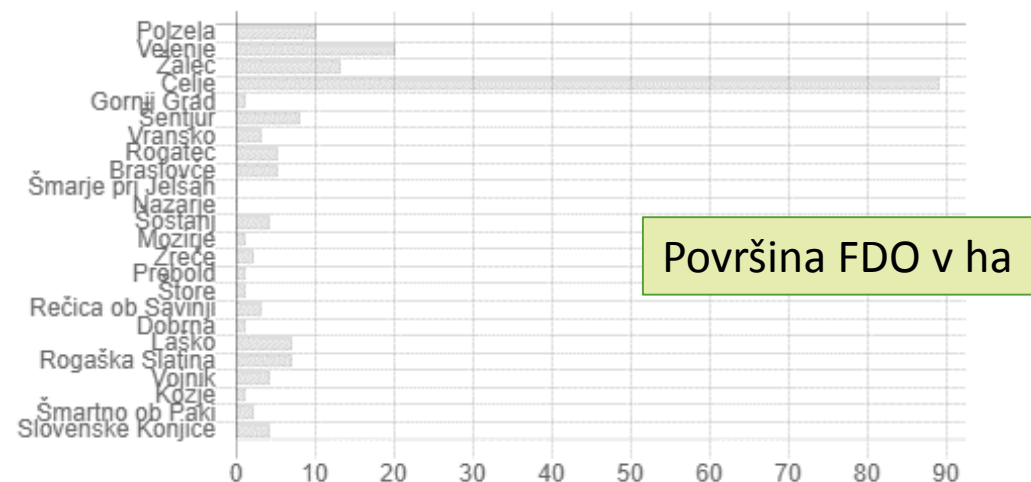
Regija	Št. FDO	Površina FDO (ha)	Povp. velikost (ha)
Primorsko-notranjska	42	132	3,1
Gorenjska	74	239	3,2
Jugovzhodna Slovenija	76	501	6,6
Pomurska	67	97	1,4
Savinjska	93	192	2,1
Goriška	59	160	2,7
Koroška	48	61	1,3
Obalno-kraška	56	210	3,8
Podravska	84	214	2,5
Posavska	40	351	8,8
Osrednjeslovenska	228	520	2,3
Zasavska	44	135	3,1
Slovenija	1081	3423	3,1

Značilnosti FDO Savinjske statistične regije (1)

- **93 FDO.**
- Skupna površina 192 ha.
- Povp. velikost 2,1 ha (pod slov. povp. – 3,1 ha).

Število FDO

Površina FDO v ha

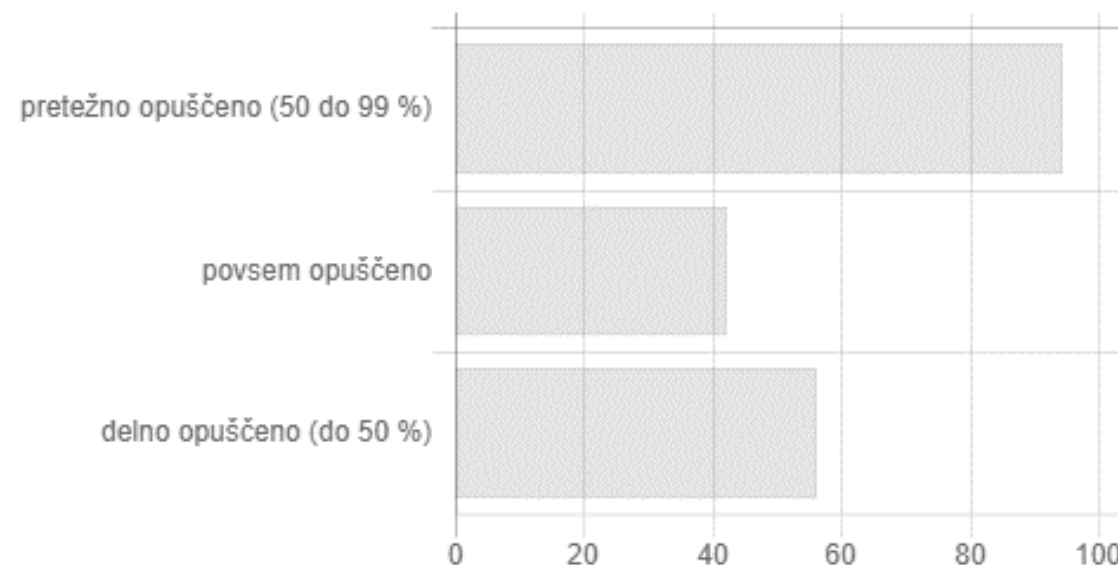
Značilnosti FDO Savinjske statistične regije (2)

Tipi FDO

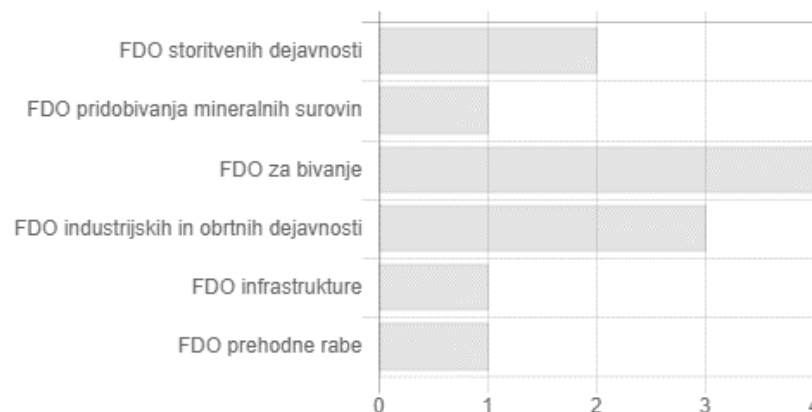
Vsi tipi razen FDO obrambe, zaščite in reševanja.

FDO infrastrukture	6
FDO za bivanje	13
FDO turistične, športnorekreacijske in športne dejavnosti	9
FDO kmetijske dejavnosti	11
FDO industrijskih in obrtnih dejavnosti	78
FDO storitvenih dejavnosti	52
FDO prehodne rabe	5
FDO pridobivanja mineralnih surovin	18

Stopnja opuščenosti FDO

Značilnosti FDO Mestne občine Velenje

Tipi FDO

Površina FDO v ha

- **12 FDO.**
- 6 od skupno 9 tipov FDO.
- Opuščenost:
 - 7 povsem opuščenih,
 - 3 pretežno opuščeni (50–99 %),
 - 2 delno opuščena (do 50 %).

Večstanovanjska zazidava Selo	1
Graščina Gorica	0
Samski dom Veograd	0
Kamno lom Selo	10
Stara klasirnica premoga	3
Železokrivnica Veograd	1
Parkirišče Obirc	1
Nakupovalni center Velenje	1
Grad Turn	0
Staro mestno jedro Velenja	1
Stara elektrarna	1
Rakov gozd	1

Reševanje problematike FDO

- **Problem lastništva** (veliko št. lastnikov, heterogeno lastništvo, pasivnost lastnikov, nerešeno lastništvo).
- **Pomanjkanje finančnih virov, stečajni postopki (lastnikov in graditeljev).**
- **Konflikti**, razhajanje interesov med lastniki in občinami.
- **Nedomišljeno načrtovanje, preveč ambiciozni projekti.**
- **Dolgotrajnost postopkov** (stečajnih postopkov, sprejemanja OPN), **neusklajenost delovanja resorjev**, neodzivnost pristojnih ministrstev in pomanjkanje koordinacije med njimi.
- **Varstveni režimi** – kulturna dediščina, poplavna območja,
- Občine se zavedajo obstoja FDO – jih pojmujejo zelo različno, problematike se ne lotevajo, imajo omejene pristojnosti.
- Ni systemskega in celovitega pristopa, ni podpornega okolja.
- **NAŠ ODNOS DO PROSTORA!**

Vključevanje problematike FDO v izobraževalni proces

Učence/dijake (bodoči upravljalci okolja in nosilci razvoja):

- „senzibiliziramo“ in izobražujemo za odgovorno in racionalno rabo prostora;
- spodbujamo k raziskovanju prostora, spremljanju prostorskih anomalij in hitrih prostorskih sprememb v njihovem domačem okolju.

Cilj: ozavestiti problematiko v okolju.

Izhodišča – UN za osnovno šolo (1)

- Oprelitev predmeta:
 - Geografsko znanje je sestavni del temeljne izobrazbe, ker vsebuje **vedenja o** domovini in svetu ter o **varovanju okolja in smotrnem gospodarjenju z njim**.
 - ... **usposabljam** učence za odgovoren, angažiran in solidaren odnos do naravnega in družbenega okolja ter **za reševanje prostorskih vprašanj** ... (UN OŠ, 4).
- Splošni cilji. Učenci pri pouku geografije **razvijajo vrednote**, ki prispevajo k:
 - **zanimanju** za družbene potrebe, **reševanju skupnih trajnostnih prostorskih vprašanj** na lokalni ...;
 - **skrbi** za kakovost in **načrtovanje uravnotežene rabe okolja** ter skrbi za življenje prihodnjih generacij (trajnostni razvoj);
 - **razumevanju** pomena odnosov in vrednot pri **odločanju v posegih v prostor** (UN OŠ, 7).
- Operativni cilji in vsebine 6. razreda. Učenec:
 - **razlikuje odgovorno in neodgovorno ravnanje s prostorom** ter pridobiva izkušnje odgovornosti za prevzete obveznosti (UN OŠ, 8).
- Operativni cilji in vsebine 9. razreda. Učenec:
 - **analizira posledice** gospodarskega razvoja na okolje;
 - **ozavešča pomembnost ohranjanja okolja** za trajnostni razvoj družbe v sedanjosti in prihodnosti;
 - **razlikuje odgovorno in neodgovorno ravnanje s prostorom** ter pridobiva izkušnje odgovornosti za prevzete obveznosti (UN OŠ, 16).

Izhodišča – UN za osnovno šolo (2)

- Področja splošnih zmožnosti, Državlanske zmožnosti. Učenec:
 - ima **kritičen odnos** do področij, ki so vezana na **odgovorno rabo prostora** (UN OŠ, 21).
- Tretje vzgojno-izobraževalno obdobje. Učenec:
 - **kritično presoja vpliv ljudi** na trajnostni razvoj pokrajine (UN OŠ, 22).
 - **ovrednoti načine reševanja okoljskih posegov** in utemelji poglede do različnih pristopov;
 - razume, **kako upoštevanje trajnostnega razvoja** vpliva na kakovost njegovega življenja in tudi na načrtovanje in gospodarjenje s pokrajino, okoljem in (naravnimi) viri (UN OŠ, 23).
- Standardi znanja ob koncu tretjega vzgojno-izobraževalnega obdobja:
 - Znanje oz. vedenje o prostoru in pokrajinah. Učenec:
 - **razloži vpliv človekovih dejavnosti na spremembe v pokrajini** (UN OŠ, 24).
 - Okoljska vprašanja. Učenec:
 - ustvarjalno **sprejme in razume vsakodnevne informacije, ki imajo prostorsko razsežnost** in vplivajo na učenčevo lastno odgovorno ravnanje in odločanje;
 - **razume celostnost prostorskih vprašanj** in pozna nekatere možnosti lastne aktivne udeležbe (UN OŠ, 25).
- Didaktična priporočila. Uresničevanje ciljev predmeta.
 - Z učenci **se lotevamo zlasti aktualnih okoljskih, prostorskih in drugih problemov** s študijo primerov, problemsko razpravo, ... (UN OŠ, 31).

Izhodišča – UN za gimnazije

- Poglavlje o trajnostnem razvoju. Dijaki/dijakinje:
 - **spoznajo** koncept in bistvo trajnostnega razvoja in njegovih sestavin (okolja, **prostora, vrednot prostora**, gospodarstvo, razvoj človeške družbe);
 - **razumejo pomen in vsebino prostorskega načrtovanja** ter sodelovanja javnosti v postopkih sprejemanja odločitev;
 - vrednotijo različne dejavnosti z vidika trajnostnega razvoja **in se zavedajo kompleksnosti in omejenosti prostora**.Priporočene dejavnosti dijakov/dijakinj:
 - s posnetki iz zraka, tematskimi zemljevidi, fotografijami in terenskim delom vrednotijo razvojne procese v izbrani pokrajini ali domačem okolju (UN GIM, 21–22).
- Poglavlje Pokrajinska in okoljska protislovja v Sloveniji. Dijaki/dijakinje:
 - **razumejo pomen vrednot prostora** in trajnostnega razvoja;
 - **vrednotijo prizadevanja Slovenije za smotrno gospodarjenje z okoljem** (UN GIM, 35).
- Poglavlje Posebne geografske zmožnosti, ki obsegajo raziskovanje in razumevanje geografskih procesov in odnosov ter njihove prostorske razsežnosti, podpoglavje Okoljski problemi. Dijak/dijakinja:
 - razume probleme varstva geografskega okolja ter **se zaveda pomena človeka kot preoblikovalca geografskega okolja** in prizadevanj za vzdrževanje ravnovesja med človekovimi hotenji in naravo;
 - ustvarjalno **sprejema in razume dnevne informacije, ki imajo prostorsko razsežnost** in vplivajo na njegovo odgovorno ravnanje in odločanje;
 - **razume kompleksnost prostorskih problemov** in pozna nekatere možnosti lastne dejavne udeležbe (UN GIM,48).

Kaj in kako ... ? Metode dela

- **Razlaga** kaj pomeni FDO in zakaj so ta območja pomembna.
- **Pregled stanja FDO v aplikaciji** (<http://crp.gis.si/>):
 - državni, regijski, občinski nivo;
 - primerjava stanja FDO med posameznimi regijami (prevladujoči tipi, razpršenost, površina, stopnja opuščenosti...; povezava z reliefom, rabo tal, gospodarstvom ...);
 - pregled stanja FDO v lastni občini.
- **Ugotavljanje trenutnega stanja FDO na TERENU v domačem kraju, občini:**
 - kartiranje, fotografiranje, ugotavljanje značilnosti ...
- **Primerjava s podatki v aplikaciji** (nastale spremembe: nov FDO, uspešna reaktivacija (podobna/druga dejavnost), povečanje/zmanjšanje površine, sprememba stopnje opuščenosti ...);
- **Ugotavljanje vzrokov za obstoječe stanje** (uporaba spleta – objave medijev, razgovor s predstavniki občine, ...): stečajni postopek, sprememba lastništva, nezainteresiranost lastnikov, pomanjkanje finančnih sredstev, opuščanje gospodarske panoge ...
- **Iskanje rešitev - SINTEZA:** predlogi različnih možnosti razvoja (sprememba funkcije/dejavnosti, razdelitev na več delov manjših površin, prodaja oz. najem, pridobitev finančnih sredstev (razpisi, investitorji) ...).

Terensko delo – ugotavljanje trenutnega stanja

V domačem kraju oz. občini.

Učne metode:

- **kartiranje, fotografiranje, razgovor** (z mimoidočimi, morebitnimi prisotnimi lastniki, zaposlenimi, sosedi ...),
- **Opazovanje in ugotavljanje:**
 - tipa FDO: (1) kmetijska dejavnost, (2) storitvene dejavnosti, (3) turistična, športnorekreacijska dejavnost, (4) industrijska, obrtna dejavnost, (5) obramba, zaščita in reševanje, (6) pridobivanje mineralnih surovin, (7) infrastrukturna dejavnost, (8) bivanje),
 - predhodne rabe (kmetijsko zemljišče, druga dejavnost v istih objektih, preurejeni oz. novi objekti z novo dejavnostjo),
 - površine,
 - prisotnosti objektov (da, ne, enostavni, hitro odstranljivi objekti),
 - stopnje opuščenosti (povsem, pretežno (50–99 %), delno (do 50 %), ni opuščeno), od kdaj je opuščeno,
 - vzdrževanosti (ni, slabo, dobro),
 - lastništva (zasebno, državno, občinsko; en ali več lastnikov),
 - socialna degradacija (prisoten vandalizem, poškodovanost zgradb, kriminal, specifične etnične skupine ...),
 - sum vpliva na okolje (onesnaženje vode, zraka, prsti, rastlinstva, površje (razkopano ...)),
 - fizično stanje območja: problemi s prometno urejenostjo, neustrezna oz. slabša komunalna opremljenost ...,
 - izvedenost investicije: zgrajeno/delno zgrajeno, prazno/delno zasedeno, nenaseljeno/delno naseljeno/naseljeno.

Primer 1: Kmetijstvo Arja vas

- **Občina Žalec.**
- **Kmetijski kompleks za sušenje in skladiščenje hmelja** - FDO kmetijske dejavnosti.
- **Leto izgradnje:** med 1900 in 1980.
- **Površina:** 1 ha.
- **Prisotnost objektov:** sušilnica, objekti za skladiščenje hmelja ter strojne mehanizacije, bivalni del.
- **Opuščenost:** povsem opuščeno od leta 2007, vzrok postopek denacionalizacije.
- **Vzdrževanost:** objekti in okolica niso vzdrževani, večina objektov je v zelo slabem stanju, v sprednjem delu ob cesti je manjša zelenica z nekaj drevesi, ki je vzdrževana.
- **Lastništvo:** zasebno, več lastnikov.
- **Sum na socialno degradacijo:** prisoten vandalizem, poškodovanost stavb (polomljena okna), v okolici objektov leži nesnaga.
- **Sum na okoljsko degradacijo:** vizualna degradacija - propadajoči objekti; del objektov je še vedno prekritih s salonitnimi ploščami.
- **Občinski prostorski načrt:** stanovanjsko območje, predvidena gradnja stanovanj.
- **Razvojne ovire:** več lastnikov.
- **Časovna dimenzija sanacije, reaktivizacije:** 5-10 let.
- **Predlogi za ponovno oživitev območja:** skladiščne objekte zaradi zelo slabega stanja porušiti, prodaja (nov lastnik, investitor), izgradnja stanovanjskih objektov. Sanacija bivalnega objekta in oddaja v najem oz. prodaja.

Primer 2: Večstanovanjska zazidava Selo

- **Mestna občina Velenje.**
- **Nedokončan večstanovanjski objekt** - FDO za bivanje.
- **Leto izgradnje:** 2010.
- **Prisotnost objektov:** zgrajen le podzemni del predviden za garaže, zabojnik graditelja.
- **Opuščenost:** povsem opuščeno od leta 2014, vzrok stečaj graditelja.
- **Vzdrževanost:** gradbišče je ograjeno, leži polno nesnage (odpadni gradbeni material, železo, deske ...).
- **Lastništvo:** zasebno, prej graditelj, odkup s strani novega graditelja.
- **Sum na socialno degradacijo:** /
- **Sum na okoljsko degradacijo:** vizualna degradacija – gradbišče sredi stanovanjske soseske.
- **Izvedenost investicije:** delno zgrajeno – le podzemni del.
- **Razvojni načrt:** dokončanje načrtovane izgradnje večstanovanjskega objekta.
- **Razvojne ovire:** lastništvo, finance.
- **Časovna dimenzija sanacije, reaktivizacije:** do 2 leti.
- **Predlogi za ponovno oživitev območja:** dokončanje izgradnje objekta in prodaja stanovanj.

Primer 3: Družbena prehrana

- **Mestna občina Murska Sobota.**
- **Kuhinja z menzo** - FDO storitvenih dejavnosti.
- **Leto izgradnje:** 1975.
- **Prisotnost objektov:** večji objekt s pripadajočim parkiriščem.
- **Opuščenost:** povsem opuščeno od leta 2008; kuhinja, ki je v prvi vrsti kuhala malice za delavce tovarne Mure, s stečajem Mure je propadlo tudi to podjetje.
- **Vzdrževanost:** objekt ni vzdrževan in vidno propada, občasno pokosijo travo v okolici, okna in vrata so zabili, da so onemogočili dostop vandalom.
- **Lastništvo:** zasebno Družbena prehrana, potem Eurest, Hypo Leasing, danes Javno podjetje Center za ravnanje z odpadki Puconci d.o.o. – CEROP.
- **Sum na socialno degradacijo:** prisoten vandalizem, poškodovanost objekta - poškodovana okna, steklena vrata, grafiti na zidovih.
- **Sum na okoljsko degradacijo:** vizualna degradacija – center mesta.
- **Razvojni načrt:** investitor ima vso potrebno projektno dokumentacijo, zgraditi želi gostinsko-poslovno-stanovanjski objekt.
- **Razvojne ovire:** lastništvo, v fazi pridobivanja soglasij.
- **Časovna dimenzija sanacije, reaktivizacije:** do 2 leti (2016).
- **Predlogi za ponovno oživitev območja:** odstranitev obstoječega objekta in izgradnja novega objekta s storitvenimi dejavnostmi in bivalno funkcijo v zgornjih nadstropjih, ureditev parkirišča.
- **Trenutno stanje (2018):** zgrajen nov poslovno-stanovanjski objekt Mensana (menza, center ponovne uporabe, stanovanja).

Viri in literatura

- <http://crp.gis.si/> - brez prijave, desno zgoraj v orodni vrstici uporabite možnosti „Kartografski prikaz“ in „Analitika“ (9. 10. 2018)
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Trajnostni_razvoj (9. 10. 2018)
- <http://eucbeniki.sio.si/geo1/2558/index1.html> (9. 10. 2018)
- Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij, izvedba pilotnega popisa in vzpostavitev ažurnega registra (V6-1510). Projekt CRP. Interno gradivo 2017. Gradivo hrani avtor.
- Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij, izvedba pilotnega popisa in vzpostavitev ažurnega registra (V6-1510). Projekt CRP. Končno poročilo. Ljubljana 2017. Pridobljeno: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/Stasa/CRP_FDO_V6_1510.pdf (9. 10. 2018)
- Učni načrt. Program osnovna šola. Geografija. Ljubljana 2011. Pridobljeno: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_geografija.pdf (9. 10. 2018)
- Učni načrt. Geografija. Gimnazija. Ljubljana 2008. Pridobljeno: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/media/pdf/un_gimnazija/geografija_spl_gimn.pdf (9. 10. 2018)